

HORNOSLEZSKÁ PRŮMYSLOVÁ OBLAST

Specifický charakter její krajiny a plán na její přestavbu a význam pro lidově demokratické Polsko.

Název „Hornoslezská průmyslová oblast“ (Górnoslaşki Okręg Przemyslowy“, zkráceně GOP - HPO) zaujímá severní část Hornoslezské uhelné pánve na jižním okraji části Slezské vysočiny v jihozápadním Polsku, kde se soustředily oblasti největší koncentrace jak průmyslových závodů tak měst. Její území tvoří střední část katovického vojvodství i srdce průmyslového Polska a vyznačuje se specifickými podmínkami vývoje právě tak jako svéráznou krajinou, která je v hlavní míře spjata úzce s hospodářskou činností člověka. Tento článek je věnován tomuto problému i plánovanému uspořádání této oblasti při zachycení jejího významu pro lidově demokratické Polsko.

Města a sídla na území Hornoslezské uhelné pánve vznikla a rozvíjela se v důsledku vzrůstu a rozšiřování hornictví i průmyslu zpracujícího, což způsobilo živelný přísun obyvatelstva ze zemědělských okresů do měst i průmyslových středisek. O tom, jak se zvětšoval počet obyvatelstva v šesti největších městech Hornoslezské průmyslové oblasti (HPO) v průběhu posledních dvou století, ukazuje srovnávací tabulka:

	1750						(v tisících obyvatel)		
Město	1783	1875	1890	1905	1925	1939	1946	1950	1955
Bytom	1,5	18	37	52	87	100	93	112	181
Chorzów	—	26	37	66	85	110	116	130	141
Hlivice	1,2	14	20	61	82	117	96	113	134
Sosnowice	—	—	9	60	88	127	83	90	124
Katovice	0,5	11	17	34	113	134	154	156	198
Zabrze	0,8	28	—	54	73	126	104	128	181

Právě tak velký vzrůst probíhal zajisté i v jiných městech a sídlech průmyslové oblasti a nebyly tu vzácností obce, které měly až 20 000 obyvatel, poskytující téměř výhradně ubytování pracujícím. Jako následek chaotické, bezplánovité výstavby v kapitalistickém období, vzniklo zde nakupení měst na nesmírně malém prostoru; bytová výstavba nestačila vzrůstu počtu obyvatel, pročež byl na tomto území citelný nedostatek bytů. Živelný vzrůst průmyslu způsoboval — zvláště v dobách konjunktury — tak silný vzrůst zaměstnanosti, že se na místě nedostávalo dostatečné množství (a přiměřeně laciných) pracovních sil. Protože dostatek bytů pro dělníky byl hlavní podmínkou k získání laciných pracovních sil, budovalo se proto rychle, lacině, špatně i na omezeném prostoru.

Kapitalisté budovali kasárenské obytné domy, které měly malé byty, bez základních hygienických zařízení a pro husté zastavení měl do nich vzduch i světlo jen omezený přístup. Nehygiениčnost podmínek bydlení zvyšovalo ještě skutečně chaotické překrývání výstavby obytné i průmyslové. Domy se budovaly hned vedle dolů a hutí a v ovzduší naplněném výparů, nedbajíce na větší vhodnost výstavby budov ve větší vzdálenosti i s větší hustotou zelených pásů. Kořistnická těžba v hornictví způsobovala v dolech ničící nápory vody, která na povrchu chyběla, následkem čeho se jí počalo nedostávat zvláště pro potřeby obyvatel. V tomto ohledu se zhoršila ještě situace hromadným znečištěním vod v řekách i rybnících, znečištěných splašky z průmyslových podniků. Nakonec pro na-

1. Hornoslezská průmyslová oblast v rámci katovického vojvodství. *Originál autor.*

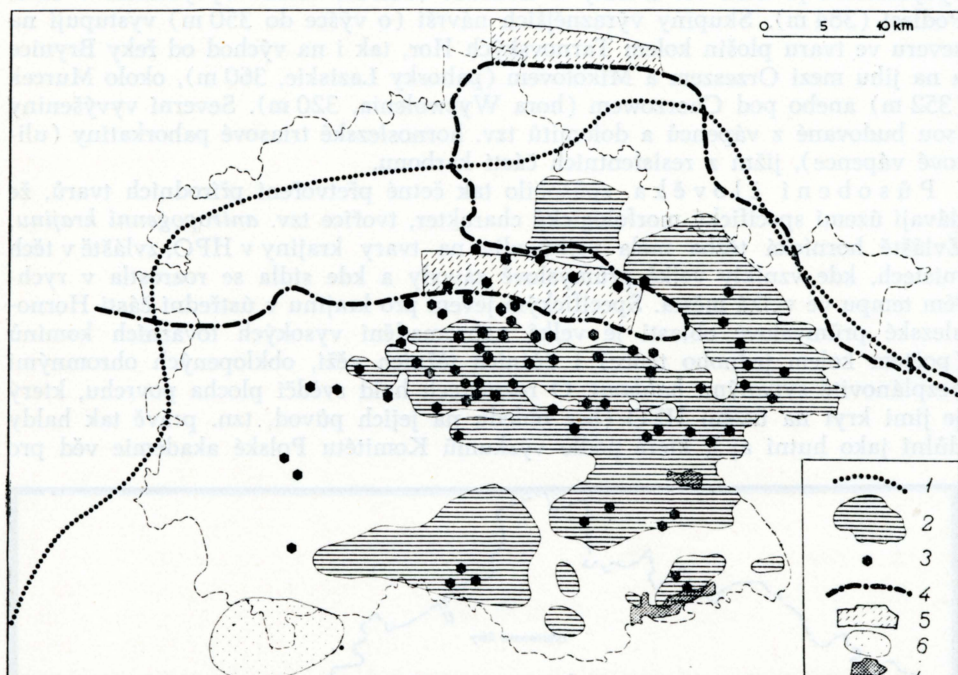
prosto nepromyšlenou výstavbu zůstala zachována místa, pod nimiž se nacházejí jako ochranné sloupy, chránící před důlními škodami, právě ta nejcennější lože uhlí i rud zinkovo-olověných, a navíc byla i místy neplánovitostí znemožněna těžba velké části nerostného bohatství Horního Slezska.

V době dvaceti let mezi oběma světovými válkami (1918—1939) se vůbec nemůže mluvit o samostatném hospodaření průmyslového Horního Slezska, i kdybychom uvažovali to, že jeho území bylo rozděleno na tři různě spravované části: na část patřící Německu, část tvořící samosprávné slezské vojvodství, a nakonec tzv. pánev Dąbrowská, která patřila k zemědělskému vojvodství kieleckému. Péče o změnu tvářnosti Horního Slezska zůstala nerozhodnuta až do druhé světové války, kdy se změnila na tomto území podmínky politické, společenské i hospodářské. Tehdy se podrobily sloučení vzpomínuté tři části průmyslového Horního Slezska a na místě chaotického, živelného kapitalistického hospodaření začalo plánovitě hospodaření socialistické, opřené o znárodněné výrobní prostředky, a místo hybné páky kapitalistické činnosti — honby za ziskem — nastoupila péče o systematický růst životní úrovně širokých pracujících vrstev. Velká pozornost se obracela na otázku uspořádání celkového obrazu podmínek společensko-hospodářských v této oblasti, při čemž jedním z nejvážnějších problémů hospodářství se zde stala záležitost tzv. de gl o m e r a c e uhelné pánve, tj. odstranění nadměrného seskupení průmyslových objektů a současně zajištění práce lidí v lepších životních podmínkách. Na tomto podkladě *byl vypracován plán rozvoje a přeměny Hornoslezské průmyslové oblasti*, schválený rozhodnutím presidia vlády Polské lidové republiky ze dne 6. listopadu 1953 jako první plán toho druhu v Polsku. Původně dělil plán pánev na oblast „A“, zaujímající ústřední části Hornoslezské průmyslové oblasti s největším nakupením průmyslu a měst v Polsku, a dále na oblast „B“, která zaujímal území, které obklopovalo část „A“. Dalším studiem problému, jednak po vyloučení menších obcí z území HPO, které ve skutečnosti neměly nějaký úkol i funkci v plánu, jednak po zařazení několika jiných důležitých pro pravidelnou činnost celého zaměření, se podařilo vytvořit *jednotné území Hornoslezské průmyslové oblasti* o ploše asi 2 000 km² (přesně 2 037 km²) s počtem obyvatel okolo 1,860 000 (1955) a navíc s průměrnou střední hustotou zalidnění nad 900 obyvatel na 1 km², tj. nejvyšší v Polsku. Jednotné území HPO je na území katovického vojvodství a průběh jeho hranic ukazuje mapka.

K velkým změnám přírodní krajiny HPO došlo, jak už bylo uvedeno výše, především následkem hospodářské činnosti člověka na základě výhodných přírodních podmínek území, z nichž je zapotřebí uvést ložiska nerostného bohatství — ovšem hlavně uhlí. To tvoří na tomto území nejdůležitější základ aktivity člověka.

Z hlediska geologické stavby je na území Hornoslezské průmyslové oblasti značná pestrost. Hornoslezská uhelná pánev všeobecně zabírá širokou pánev vyplněnou produktivními útvary svrchnokarbonskými, které na východě překrývají podloží vápenců a na západě kry spodnokarbonské. Celá oblast uhelné pánve, v hranicích výskytu produktivních útvarů, je odhadována na 5 760 km², z níž zabírá území HPO ovšem pouze nejdůležitější severní část pánve. Hranice karbonu probíhají obloukem od Tarnovských Hor směrem jihozápadním, přecházejíce v blízkosti Ratiboře na území Československa (důlní oblast ostravsko-karvinská) a směrem jihovýchodním jde hranice na území vojvodství krakovského až po Krzeszowice. Produktivní karbonský útvar vychází na severu, v oblasti

Slezské vysočiny, na více místech na den, anebo je přikryt pouze tenkým pokrývkem čtvrtohorním, a jinde zase leží na karbonu méně mocné souvrství permu (pískovce) a zvláště na jihu triasu (vápence a dolomity) dosahující nejvýše 400 m tloušťky. Mělkou pod povrchem vystupující produktivní karbon se hodí dobře k dobývání v povrchovéch dolech (kolem poloviny povrchu HPO) a zde

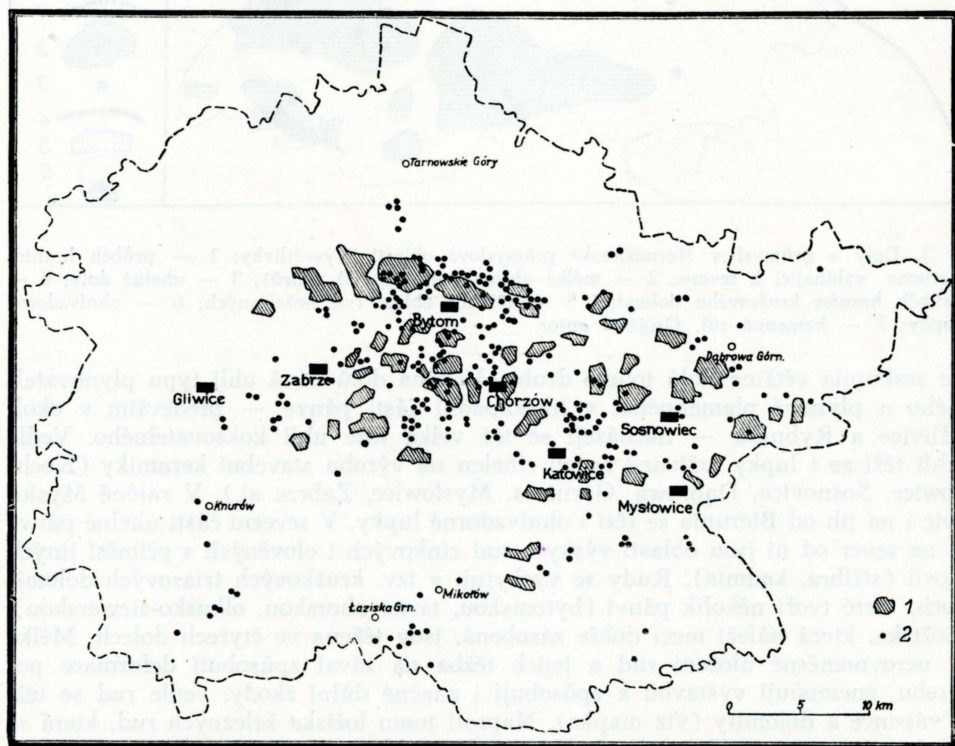
2. Doly a průmysl v Hornoslezské průmyslové oblasti. Vysvětlivky: 1 — průběh hranice karbonu, vybíhající k severu; 2 — mělké uložení uhlí (do 50 metrů); 3 — uhelné doly; 4 — průběh hranice krušcového dolomitu; 5 — těžební oblast rud neželezných; 6 — ohnivzdorné lupky; 7 — kamenná sůl. *Originál autor.*

se seskupila většina dolů tohoto druhu. Většina dolů dává uhlí typu plynovatel-
ného a plynově plamenného, v jihozápadní části pánve — především v okolí
Hlívce a Rybníku — nacházejí se též velká lože uhlí koksovatelného. Vedle
uhlí těží se i lupky, užívané řadou cihelen na výrobu stavební keramiky (Koch-
łowice, Sosnowice, Dąbrowa Górnicza, Mysłowice, Zabrze aj.). V rajóně Mysło-
wic i na jih od Bierunia se těží i ohnivzdorné lupky. V severní části uhelné pánve
a na sever od ní jsou oblasti výskytu rud zinkových i olovených s příměsí jiných
kovů (stříbra, kadmia). Rudy se vyskytují v tzv. kruškových triasových dolomi-
tech, které tvoří několik pánví (bytomskou, tarnovohorskou, olkusko-siewerskou)
Ložiska, která náležejí mezi dobře zásobená, jsou těžena ve čtyřech dolech. Mělké
a nerovnoměrné uložení rud a jejich těžba na zával způsobují deformace po-
vrchu, znemožňují výstavbu a způsobují i značné důlní škody; vedle rud se těží
i vápence a dolomity (viz mapka). Naproti tomu ložiska železných rud, která se
vyskytují v území Hornoslezské průmyslové oblasti hlavně v triasových horni-
nách v rajóně Suché Hory, Radzionkova a Tarnovských Hor, byla vytěžena

v minulých stoletích povrchovou těžbou a zůstávají dodnes jako neobhospodařované neúžitky na ploše kolem 500 ha.

Rovněž i reliéf terénu HPO — díky poloze na okraji Slezské vysočiny — je dosti pestrý. Celé území Hornoslezské průmyslové oblasti má charakter málo zvlněné pahorkovité roviny s výškovými rozdíly 100—120 m. Největší vyvýšeninou je hora sv. Doroty u Grodźce (382 m) anebo vyvýšenina v okolí Podlesí (384 m). Skupiny výraznějších návrší (o výšce do 350 m) vystupují na severu ve tvaru plošin kolem Tarnovských Hor, tak i na východ od řeky Brynice a na jihu mezi Orzeszem a Mikołowem (pahorky Łaziskie, 360 m), okolo Murcek (352 m) anebo pod Chorzowem (hora Wyzwolenia, 320 m). Severní vyvýšeniny jsou budované z vápenců a dolomitů tzv. hornoslezské triasové pahorkatiny (ulitové vápence), jižní z resistantních částí karbonu.

Působení člověka způsobilo tak četné přetvoření přírodních tvarů, že dávají území specifický morfologický charakter, tvořící tzv. *antropogenní krajinu*. Zvláště hornická těžba měla velký vliv na tvary krajiny v HPO, zvláště v těch místech, kde vznikly velké průmyslové závody a kde sídla se rozrostla v rychlém tempu ve velká města. Specifickým jevem pro krajinu v ústřední části Hornoslezské průmyslové oblasti je velké nahromadění vysokých továrních komínů (počtem kolem jednoho tisíce) i důlních těžních věží, obklopených ohromnými bezplánovitě sypanými *haldami*. O rozměrech hald svědčí plocha povrchu, který je jimi kryt na území HPO (bez ohledu na jejich původ, tzn. právě tak haldy důlní jako hutní aj.), které podle výzkumů Komitétu Polské akademie věd pro

3. Haldy a území propadlin po průmyslu. 1 — haldy; 2 — propadliny. Originál autor.

činnost HPO v roce 1955 zaujímaly 1 460 ha, když jejich kubatura byla odhadnuta asi na 154 mil. m³. Převahu mají haldy uhelných dolů (51 % plochy) a hutí železa (asi 18 %), naproti tomu značně menší jsou haldy hutí a dolů na zinek a olovo. Umělé kopce mají převážně tvar pahorků, stolových hor nebo kuželů. Důlní těžba prováděná na zával způsobila, že na povrchu je množství propadlin, jejichž hloubka může dosáhnout až dvacet metrů (rajón Makoszow 16 m). Jejich plocha na území HPO se odhaduje na 150 km², čili téměř 7,5 % celého území. Zvláště četné jsou v ústřední části této oblasti, hlavně v rajóně pánve bytomské jako pozůstatek těžby uhlí potřebného pro zpracování rud zinkových a olovených. Výsledkem sesedavých, svislých změn hornin na oblasti zastavěné jsou *důlní škody* a při jílovitých horninách zabahnění, močály a vodní nádrže (Bytom, Makoszow kolem 30 ha); jsou hrozbou pro lidská sídla a navíc pro lesy hynoucí pro stále stoupající hladinu spodní vody. Lesní plocha, takto ohrožená na území Hornoslezské průmyslové oblasti, činí asi 5 000 ha. Pro zachycení výše důlních škod na tomto území, sluší se uvést, že náklady pouze na opravu budov, poškozených těmito škodami, obnášely v minulých letech na území HPO průměrně 100–120 miliónů zlotých ročně.

Jinými deformacemi, které jsou charakteristické pro toto území, jsou tzv. *vytěžené jámy* po povrchovém dolování, pískovnách, hliništích, kamenolomech, odhadované asi na 30 km². V řadě případů jsou vyplněny srážkovou vodou anebo spodní vodou (jezířka po těžbě); přetínají je vysoké násypy drah a silnic, čímž se stávají vřesovišti a do jisté míry tvoří i bahniska, která znečišťují ovzduší, což vážně znesnadňuje jejich obhospodařování.

Zeměpisným důsledkem všech těchto jevů se stal časem hospodářský krajinný typ, tvořící v řadě případů dojem neestetického a navíc chorého kraje; na zlepšení těchto poměrů se zaměřuje uvedený plán na racionální obhospodaření Hornoslezské průmyslové oblasti.

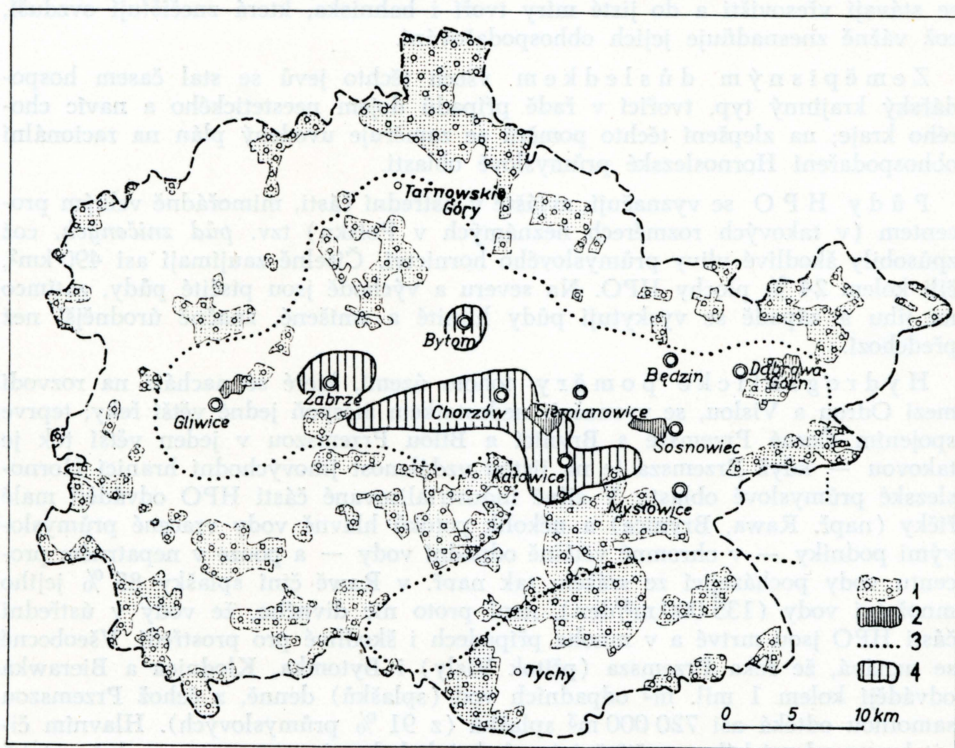
Půdy HPO se vyznačují, zvláště v ústřední části, mimořádně velkým procentem (v takových rozměrech neznámých v Polsku) tzv. *půd zničených*, což způsobily škodlivé vlivy průmyslového hornictví. Číselně zaujímají asi 490 km², čili kolem 24 % plochy HPO. Na severu a východě jsou písčité půdy, zatímco na jihu a západě se vyskytují půdy hlinité a smíšené, značně úrodnější než předchozí.

Hydrografické poměry tohoto území, které se nachází na rozvodí mezi Odrou a Vislou, se vyznačují nedostatkem alespoň jedné větší řeky; teprve spojením Černé Przemszy s Brynicí a Bílou Przemszou v jeden větší tok je takovou — když Przemsza je na jistou vzdálenost jihovýchodní hranicí Hornoslezské průmyslové oblasti. V silně industrialisované části HPO odvádějí malé říčky (např. Rawa, Brynica) a několik potoků hlavně vody vracené průmyslovými podniky — v ohromné většině odpadní vody — a pouze v nepatrném procentu vody pocházející ze srážek; tak např. v Rawě činí splašky 85 % jejího množství vody (135 000 m³/den), není proto nic divného, že vody v ústřední části HPO jsou mrtvé a v mnoha případech i škodlivé pro prostředí. Všeobecně se uznává, že řeka Przemsza (přítok Visly) i Bytomka, Kłodnica a Bierawka odvádějí kolem 1 mil. m³ odpadních vod (splašků) denně, z čehož Przemszou samotnou odtéká asi 720 000 m³ splašků (z 91 % průmyslových). Hlavním činitelem mechanického znečištění je uhelný kal, který se usazuje na dně potoků i toků a špiní jejich koryta. Mimoto větší vodní strouhy, jako např. Brynica, Rawa, Černá Przemsza mají řečiště spoutaná v betonová koryta, aby pro nebez-

pečí protržení břehů se neprelila velká množství vody do dolů, což však na druhé straně znesnadňuje samočištění vod v těchto podmínkách.

Podnebí na celém území Hornoslezské průmyslové oblasti není jednotné. Jihozápadní část HPO náleží do klimatické zóny, nazvané R. Romerem, kotlinou hornoslezskou s mírnějším podnebí (má časnější oživení vegetace), zatímco zbytek území se může zahrnout do podnebí západní části Slezsko-krakovské vysočiny. První zóna je pod vlivem sousedství Moravské brány a je jedinou krajinou v Polsku, která je vystavena klimatickým vlivům přicházejícím od jihu. Když probíráme *specifické znaky podnebí* HPO, je tu menší větrnost, velké znečištění ovzduší i v posledním desetiletí pozorovaný výrazný (v hranicích 10 %) úbytek srážek. Ostatně ten je způsoben hlavně vykácením lesů v tomto území a s tím spojenou nenasyčeností vlhkosti vzduchu, dále zčásti vymýcením lesů v Sudech (Kosiba); vedle toho zkoumané jihozápadní větry — nejčastější v HPO — nepřinášejí již také tolik vlhkosti jako dříve, kdy přecházely přes horské zalesněné hřbety.

Skutečným znakem podnebí HPO je znečištění ovzduší — plynem i prachem — z nichž druhé bylo probádáno důkladněji. Průměrné množství prachu, které spadne za den na území HPO, obnáší na 1 m^2 0,5–26 gr prachu, což závisí na místě pozorování, a je přesto vysoké. Oblasti s prašností překračující $2\text{ gr/m}^2/\text{den}$ (podle zjištěných hodnot v SSSR je přípustné pro obytné čtvrti 0,5 gr) zabírají v HPO plochu nad 140 km^2 , a nad $5\text{ gr/m}^2/\text{den}$ kolem 29 km^2 .

4. Lesy a zakouření oblastí. Vysvětlivky: 1 — lesy; 2 — území parků odpočinku; 3 — oblast škodlivého zakouření pro lesy; 4 — oblast maximálního zakouření. Originál autor.

Prašnost snižuje včihledě sluneční svit, tak i mění složení slunečního záření dopadajícího na zemský povrch. V HPO se pozoruje snížení slunečního svitu až o 18 %, jakož i vážné snižování krátkovlnného ultrafialového záření. K prašnosti přistupuje ještě chemické znečištění ovzduší hlavně SO_2 a CO .

Plán Hornoslezské průmyslové oblasti se zaměřuje na vážnou nápravu těchto nenormálních přírodních podmínek a zamýšlí výstavbu odprašovacích zařízení v továrnách, elektrifikaci železnic a nakonec místní výsadbu ochranných pásem kolem továrních objektů.

Lesy v ústřední části Hornoslezské průmyslové oblasti byly pro bytovou výstavbu téměř úplně vykáčeny a zůstaly pouze na ploše 300 km^2 ; jsou to jen nepatrné plochy, hlavně na okraji HPO v okresech tyském, pszczyńském a tarnovohorském, převážně na písčitých a málo úrodných půdách. Vedle bytové výstavby byl pozorován nepříznivý vliv průmyslu na rostlinný kryt, při čemž ve srovnání s koncem 19. století jehličnaté druhy byly nejvíce citlivé na vlivy průmyslu. Uvádí se, že v lesech HPO postižených zakouřením, činí roční ztráty přírůstku kolem 45 000 m^3 dřeva; další ztráty přinášejí propadliny, těžba písku, jakož i skrývkové dolování. Zároveň však trvá dále úbytek lesní plochy v HPO a za posledních deset let činil na účet průmyslu i obyvatelstva až 1 335 ha. Teprve dlouholetý plán HPO předpokládá v období do roku 1970 zvětšení plochy lesů a zalesnění ústřední části z 17 % na 28,4 %.

Uvádíme ještě tu skutečnost, že na hlavu obyvatele v HPO připadá necelých 8 m^2 pěstované zeleně a až 62 m^2 neúžitků. Vzhledem ke konečnému rozhodnutí doplnit zelené pásmo na obvodě i na hranicích velkých měst, provádí se zřizování velkých pásů zeleně mezi Katowicemi a Chorzowem (Vojvodský park kultury a odpočinku), mezi Sosnovicemi a Szopienicemi (Národní park) aj.

Problémy obyvatelstva. Neří pochyby o tom, že území Hornoslezské průmyslové oblasti má — vedle dolů i továren — největší seskupení obyvatelstva v Polsku na poměrně malé ploše. Porovnáme-li plochu a obyvatelstvo HPO s plochou vojvodství katovického i s celým Polskem, dostaneme výsledky, které svědčí bezprostředně o hustotě obyvatel této oblasti:

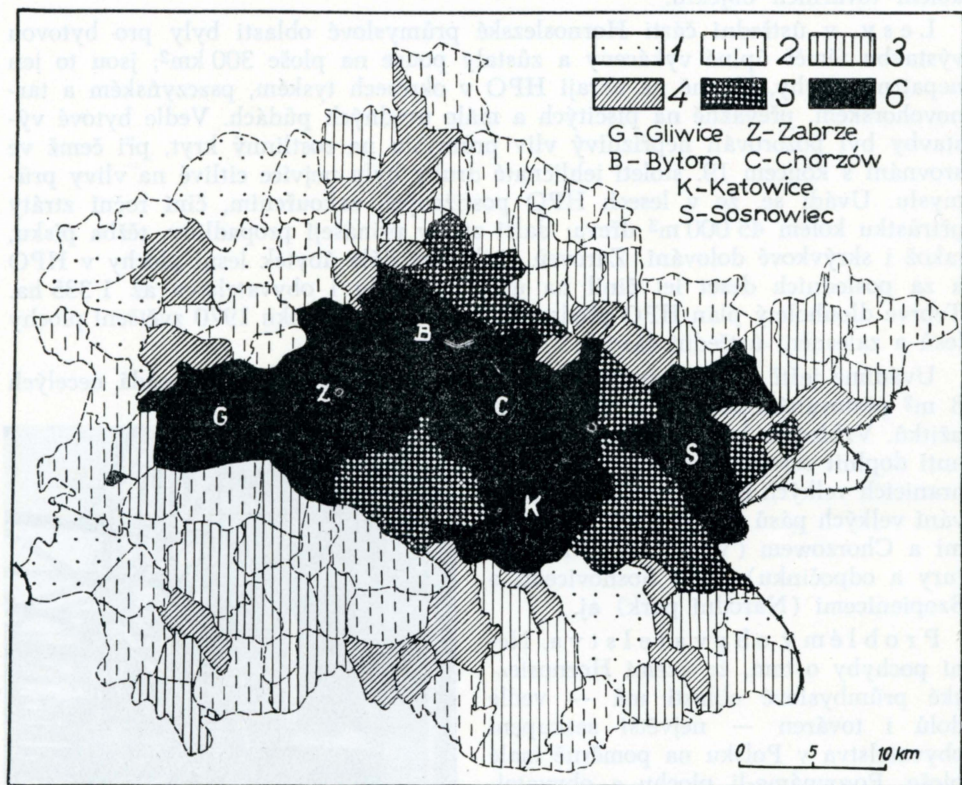
	v % vojvodství katovického	v % Polska
HPO plocha	21,7	0,65
obyvatelstvo	61,4	6,7

V porovnání s celkovým počtem obyvatel katovického vojvodství, které mělo podle údajů z roku 1955 3,034 000 obyvatel, činilo obyvatelstvo Hornoslezské průmyslové oblasti na ploše 21,7 % celé plochy vojvodství 61,4 % obyvatelstva

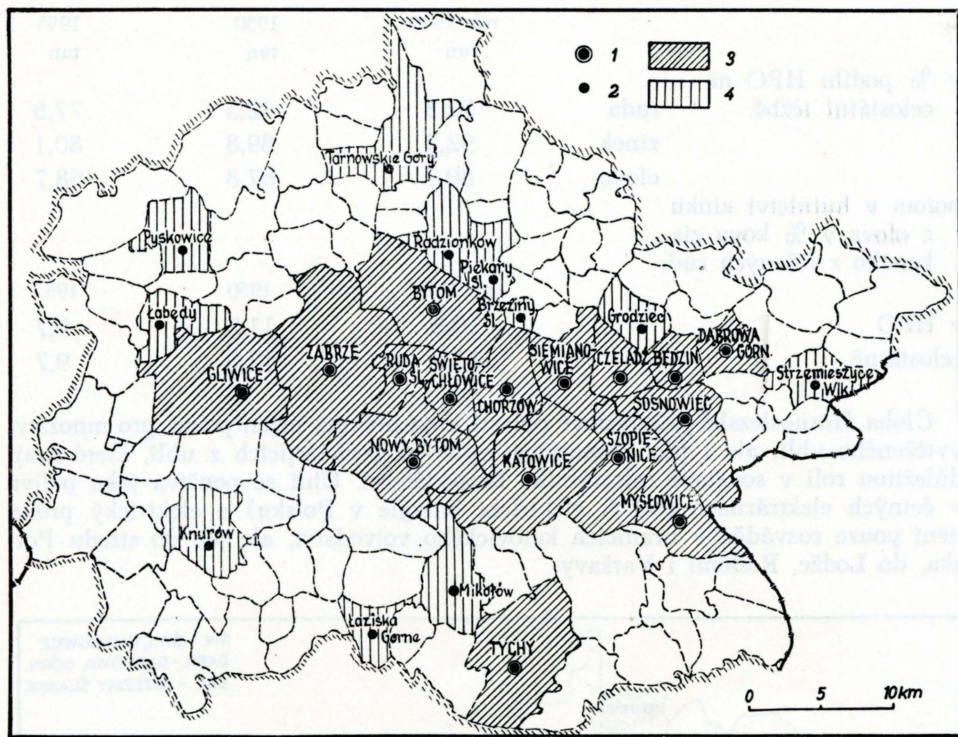
Zabezpečování domů při škodách způsobených poddolováním v Katowicích-Brynowě.
Foto J. Szaflarski

a až 6,7 % obyvatelstva celého Polska. Není nic divného, že vzhledem k hustotě zalidnění mezi HPO a celým Polskem i zbytkem katovického vojvodství jsou velké rozdíly. Průměrná hustota obyvatel byla v roce 1955 v HPO 912 obyvatel na 1 km², tj. byla více než třikrát větší než ve vojvodství katovickém (322 obyvatel na 1 km²) a více než desateronásobně převyšovala průměr celého Polska (88 obyvatel na 1 km²). Hornoslezská průmyslová oblast se vyznačuje více výjimečným než poměrným polským seskupením obyvatelstva, a i toto bylo jednou

5. Hustota obyvatelstva (počet obyvatel na 1 km²): 1 — méně než 100; 2 — 100—200; 3 — 200—500; 4 — 500—1000; 5 — 1000—2000; 6 — nad 2000. *Originál autor.*

z příčin rozhodnutí vlády o konečném vyhotovení plánu na jeho prostorové obhospodaření i proces deglomerace. Současný stav rozložení obyvatelstva podává přiložená mapka. Vysoká hustota obyvatelstva v HPO není jen podmíněna velikým vzrůstem počtu obyvatel přirozeným přírůstkem, ale i zvláště přílivem obyvatel z oblastí, které mají nadbytek vesnického obyvatelstva do stále se rozvíjejícího průmyslu. V roce 1950 byl počet obyvatel též ve srovnání se stavem před válkou na tomtéž území (1,7 miliónu) avšak v roce 1955 vykázal vzrůst asi o 10 %. Zvláště velký vzrůst vykazovala města (srovnej tabulku vpředu), průměrně kolem 30 % (1939—1955); jejich poměr udává přiložená mapka.

6. Města: 1 — vybraná města; 2 — jiná města; 3 — oblast měst vybraných; 4 — oblast jiných měst. *Originál autor.*

Hospodářský význam Hornoslezské průmyslové oblasti pro Polsko nepotřebuje delších komentářů. Níže sestavená tabulka podává jeho význam v těžbě uhlí:

	rok 1949	1950	1955
	v miliónech tun		
Polsko	74,1	78,0	92,968
Hornoslezská průmyslová oblast	63,0	66,3	72,667
v % podílu HPO na celostátní těžbě	85,0 %	85,0 %	78,2 %

dále v těžbě zinkovo-olověných rud:

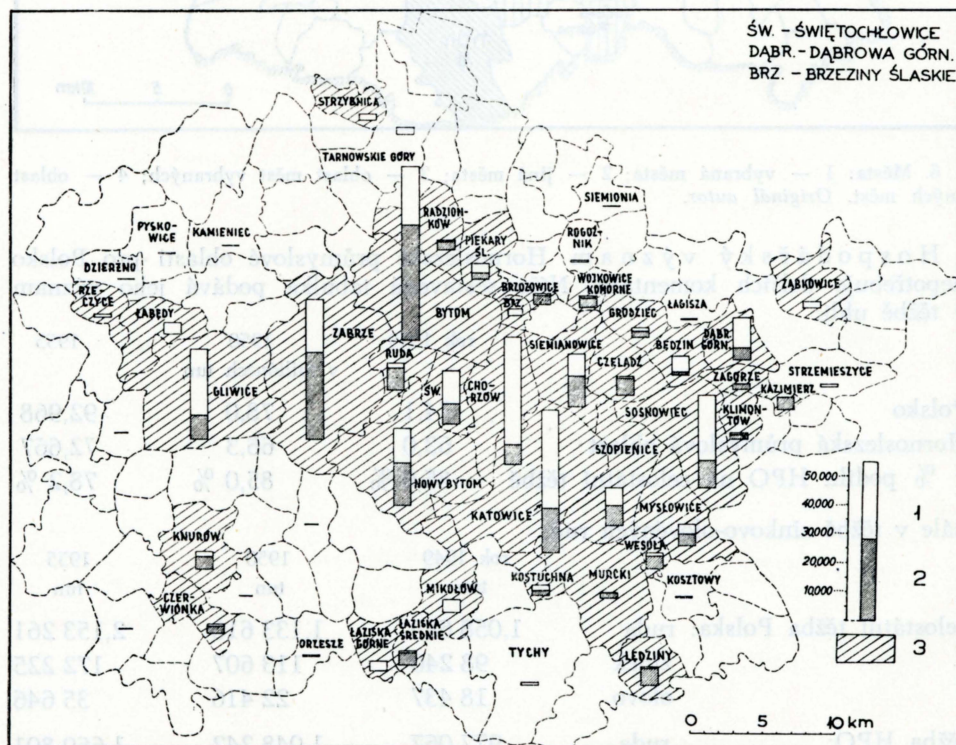
	rok 1949	1950	1955
	tun	tun	tun
celostátní těžba Polska: ruda	1,058 689	1,133 610	2,153 261
zinek	98 240	113 607	172 225
olovo	18 437	22 416	35 646
těžba HPO: ruda	977 067	1,048 242	1,669 801
zinek	90 781	102 032	137 950
olovo	14 766	15 208	24 496

		rok 1949	1950	1955
		tun	tun	tun
v % podílu HPO na celostátní těžbě:	ruda	92,3	92,5	77,5
	zinek	92,3	89,8	80,1
	olovo	80,1	67,8	68,7

potom v hutnictví zinku a olova v % kovu získaného z těžených rud:

		rok 1949	1950	1955
v HPO		10,8	11,2	9,7
celostátně		11,0	12,0	9,7

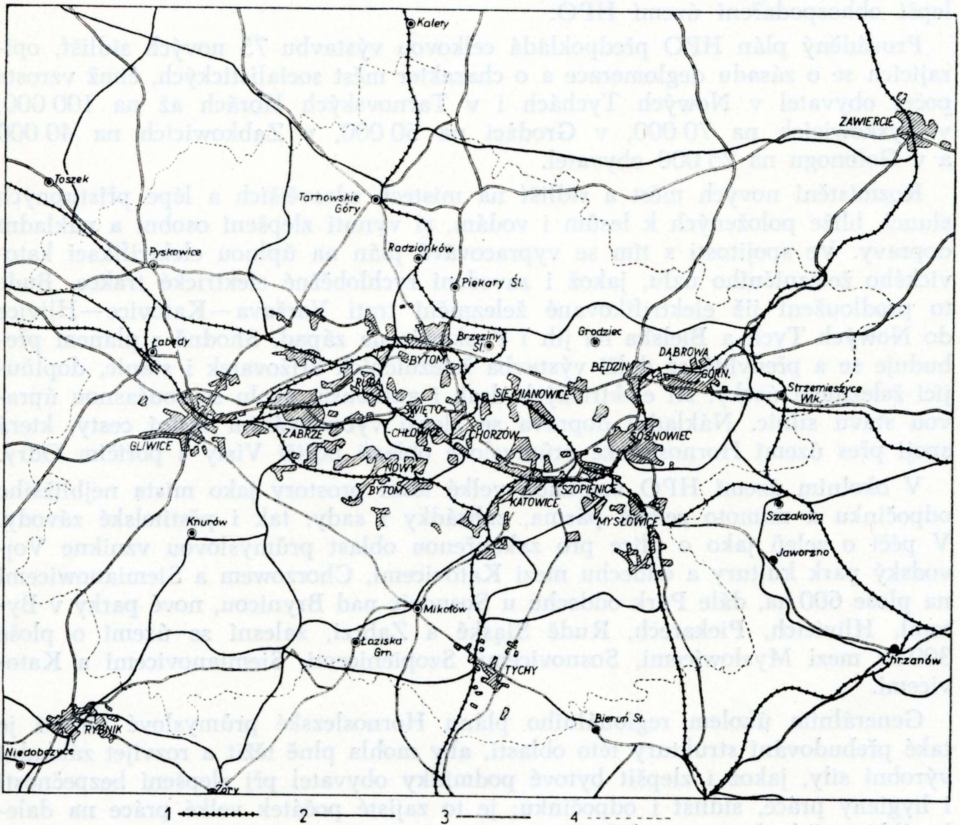
Úloha Hornoslezské průmyslové oblasti je významná nejen pouze pro množství vytěženého uhlí, ale i pro rozmanitost výrobků pocházejících z uhlí, které hrají důležitou roli v soustavě celostátního hospodářství. Uhlí se používá jako paliva v četných elektrárnách (50 % elektrické energie v Polsku) a elektrický proud není pouze rozváděn v hranicích katovického vojvodství, ale jde do středu Polska, do Lodže, Radomi i Varšavy.

7. Zaměstnanost obyvatelstva. 1 - celkový počet zaměstnaných; 2 - v uhelném průmyslu; 3 - zaměstnanost v průmyslu pokud přesahuje 20 % všeho obyvatelstva. Originál autor.

Mimoto dodává Hornoslezská průmyslová oblast kolem dvou třetin hutnických výrobků Polska, seskupuje velký průmysl strojírenský, chemický (kolem 30 % celostátního), stavebních hmot, elektrotechnický aj. Rozmístění důležitějších průmyslových objektů podává přiložená mapka. Průmysl HPO zaměstnává kolem 700 000 pracujících, čili kolem 26,1 % celostátního počtu zaměstnaných v průmyslu a celková hodnota průmyslové výroby HPO dosáhla v roce 1955 23,5 % celostátní hodnoty výroby průmyslu.

Silný rozvoj průmyslu, jakož i sídlišť, v uhelné pánvi způsobil, že v Hornoslezské průmyslové oblasti vznikla hustá komunikační síť (viz mapka). Hornoslezský železniční uzel — s průběžnými dálkovými tratěmi (navíc i mezinárodními), tak i meziměstskými — patří mezi nejlépe rozvinuté v Polsku. Nákladní železniční přeprava v HPO činí více než 40 % veškeré přepravy

8. Doprava. 1, 2 — železnice; 3 — hlavní silnice; 4 — hranice Hornoslezské průmyslové oblasti. Originál autor.

v Polsku. Četné silnice spolu s hustou sítí elektrických drah i autobusů mezi městy umožňují denní přepravu mnoha set tisíc pracujících do práce i škol. Proto také území sloužící dopravě zabírá v Hornoslezské průmyslové oblasti až 5 % její plochy.

Plán HPO záleží v důležitém procesu deglomerace, tj. v provedení opačného procesu než jaký probíhal po dobu vzniku a rozvíjení se slezského průmyslu a více ještě záleží v tom, aby nedopustil vytváření nadměrné hustoty nových výrobních zařízení, která nejsou vázána na suroviny nacházející se ve Slezsku, dále aby zabránil nadměrné hustotě sídlišť, úřadů, institucí a navíc, aby přemístil na území nalézající se mimo deglomeraci ty podniky, úřady i obyvatelé, kteří nejsou důležití pro HPO, což by pomalu dovolilo vytvořit příznivější podmínky k bydlení i k práci.

Nezbytnost omezení průmyslové výstavby na území Hornoslezské průmyslové oblasti i jednotnou nutnost výstavby polského průmyslu rozvíjejí hospodářské plány Polské lidové republiky vybudováním těchto objektů mimo území HPO. Nowa Huta u Krakova, huť Stali Szlachetnej u Varšavy, továrna na barvy a laky u Vratislavi, jsou jen některé velké průmyslové podniky, které dovolují skutečně lepší obhospodaření území HPO.

Prováděný plán HPO předpokládá celkovou výstavbu 75 nových sídlišť, opírajících se o zásadu deglomerace a o charakter měst socialistických, čímž vzroste počet obyvatel v Nových Tychách i v Tarnovských Horách až na 100 000, v Pyskowicích na 70 000, v Grodźci na 50 000, v Żąbkowicích na 40 000 a v Gołonogu na 25 000 obyvatel.

Rozmístění nových měst a sídlišť na místech zdravějších a lépe přístupných slunci, blíže položených k lesům i vodám, si vynutí zlepšení osobní a nákladní dopravy. Ve spojitosti s tím se vypracovává plán na úplnou elektrifikaci katovického železničního uzlu, jakož i zavedení rychloběžné elektrické trakce. Bude to prodloužení již elektrifikované železniční trati Varšava—Katovice—Hlívce do Nových Tych a Bielska na jih i Pyskowic na západ. Shodně s plánem přebuduje se a předvídá se další výstavba železničních křižovatek i stanic, doplňující železniční úseky, síť elektrických drah i autobusů, spolu se současnou úpravou stavu silnic. Nákladní doprava selepší vybudováním vodní cesty, která spojí přes území Hornoslezské průmyslové oblasti porčíčí Visly s porčíčím Odry.

V okolním území HPO vzniknou velké lesní prostory jako místa nejbližšího odpočinku a mimoto zelená pásma, zahrádky i sady, tak i pěstitelské závody. V péči o zeleň jako o plíce pro zakouřenou oblast průmyslovou vznikne Vojvodský park kultury a oddechu mezi Katovicemi, Chorzowem a Siemianowicemi na ploše 600 ha, dále Park oddechu u Sosnowic nad Brynicou, nové parky v Bytomí, Hlivicích, Piekarech, Rudě Śląské a Zabrze, zalesní se území o ploše 300 ha mezi Mysłowicemi, Sosnowicemi, Szopienicemi, Siemianowicemi a Katowicemi.

Generálním úkolem regionálního plánu Hornoslezské průmyslové oblasti je také přebudování struktury této oblasti, aby mohla plně těžit a rozvíjet základní výrobní síly, jakož i zlepšit bytové podmínky obyvatel při zlepšení bezpečnosti i hygieny práce, sídlišť i odpočinku; je to zajisté počátek velké práce na dalekosáhlém přebudování nejdůležitější průmyslové oblasti Polska, plán, který změní podstatně jeho hospodářskou strukturu i vzhled.

Literatura

- FIERLA K.: Niektóre zagadnienia gospodarce i ludnościowe GOP. *Życie gospodarcze*. 1956, 1.
HORNIG A.: Rozwój Górno-śląskiego Zespołu Miejskiego. *Czasopismo geograficzne*. Wrocław 1954, 25 : 1—2.

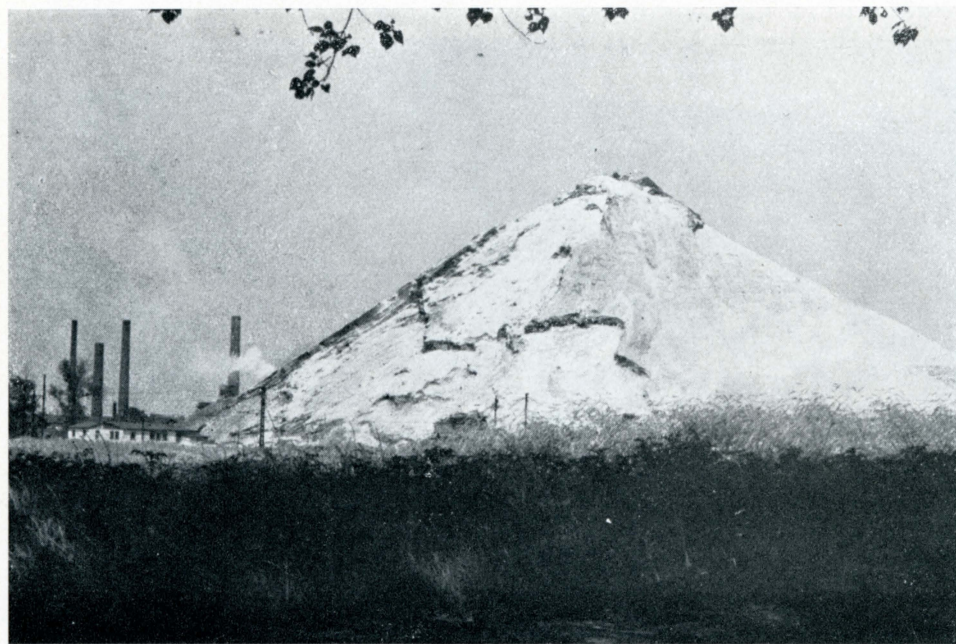
- HORNIG A.: Formy powierzchni ziemi stworzone przez człowieka na obszarze Wyżyny Śląskiej, Górny Śląsk. *Prace i materiały geograficzne*. Kraków 1955.
- LASKOWSKI T.: Rola Górnośląskiego Zagłębia Węglowego w odbudowie Europy. *Przegląd techniczny*. Warszawa 1949, 1—2.
- MARCHACZ W.: Krajobraz Śląska Polskiego. Katowice 1936.
- SUBOCZOWA M.: Zagadnienia Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w świetle obrad Regionalnej Konferencji naukowej oddziału Stalinogrodzkiego PTG. *Czasopismo geograficzne*. Wrocław 1956, 27 : 2.
- SZAFLARSKI J.: Zarys rozwoju ukształtowania Wyżyny Śląskiej, Górny Śląsk. *Prace i materiały geograficzne pod red. prof. A. Wrzoska*. Kraków 1955.
- ZIĘTEK J.: Rola Śląska w Polsce współczesnej. *Ogniwa*. 1947, 27—28.
- ZIOMEK M. J.: Górnośląski Okręg Przemysłowy. *Przegląd bibliograficzny piśmiennictwa ekonomicznego*. 1956, 5.
- ZIOMEK M. J.: Województwo katowickie w Planie 6-letnim. *Gospodarka planowa*. Warszawa 1950, 10.
- ZIOMEK M. J.: Po X latach, województwo Stalinogrodzkie. Stalinogród (Wydawnictwo Śląsk) 1955. Obsahuje souhrn více prací.

THE UPPER SILESIA INDUSTRIAL REGION

The present Upper Silesian Industrial Region (Górnośląski Okręg Przemysłowy) is a part of the Katowice country situated in south-western Poland. It represents one of the foremost industrial areas in today's Poland. Coal mines form the basis of the industry; lead-zinc ores and several other raw materials are extracted in abundant quantities. Having been built during the capitalist era without proper planning, it suffers from all consequences, i. e. plants built without any consideration of eventual future increased demands, unsanitary working as well as housing conditions, thoughtless devastation of natural surroundings, irregularities in transport, etc. The Polish People's Republic set out, therefore, to realise an extensive Reconstruction Plan serving the reconstruction of the whole area. The main points in the reconstruction programme will be as follows: Transfer of all industrial plants not dependent directly from the mineral output of the area, to other less inhabited regions; modernization of industrial enterprises; construction of brand-new fashionable housing estates; re-arrangement and improvement of the present sanitary conditions; improvement in transport. After the realisation of this programme, the number of inhabitants on 1 km² (912 citizens on 1 km² at present) will be considerably reduced and the whole population more regularly divided into modern housing estates. Methods applied in coal and ore mining will be highly economized, and consequently the Upper Silesian Industrial Region will soon become an up-to-date industrial centre of socialist Poland.

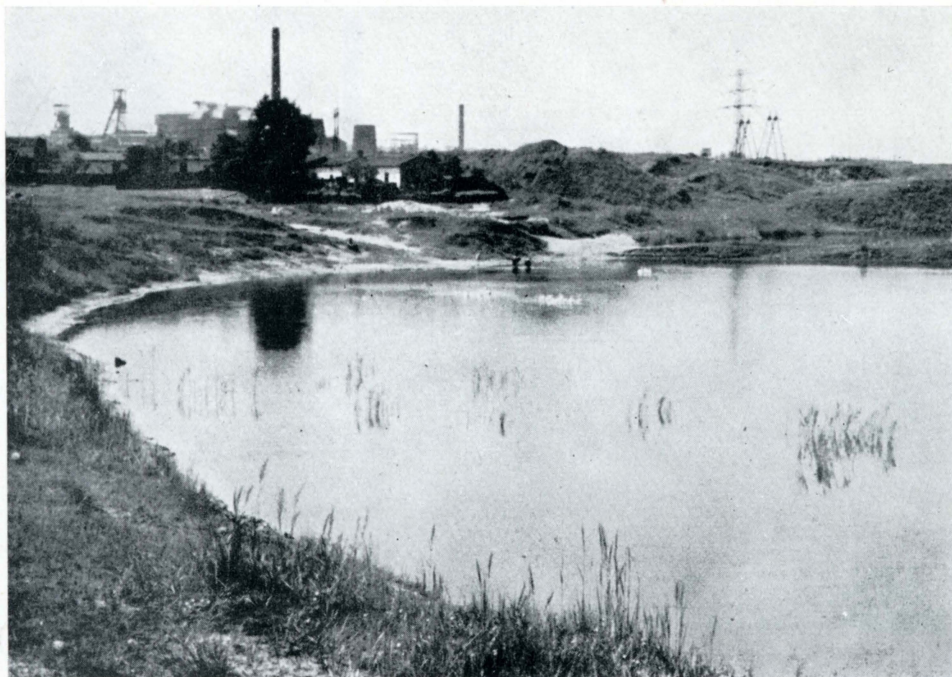
Typická krajina v Hornoslezské průmyslové oblasti. Východní část uhelné pánve.

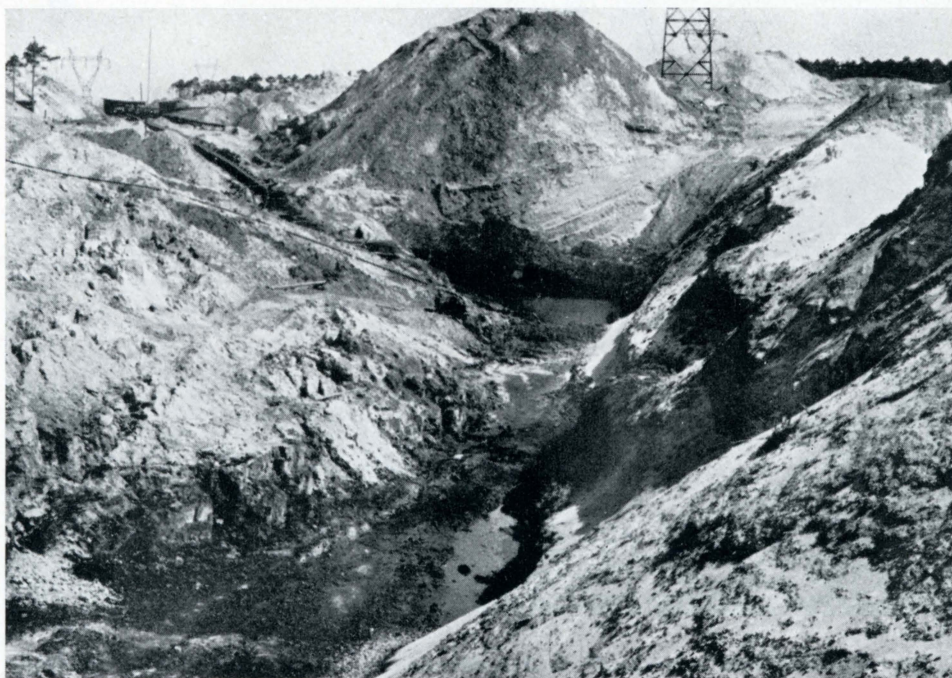
Velká kuželová halda mezi Sosnovicemi a Będzinem.

Foto J. Szaflarski

(Příloha k článku: J. Szaflarski: Hornoslezská průmyslová oblast.)

Antropogenní vodní nádrž v okolí Mysłowic.

Povrchový důl na uhlí u Jezora.

Foto J. Szaflarski